

Komentár 04/2016 ■ September 2016¹ ■ Pripravili: Pavol Galáš, Matej Šiškovič a Ján Toman²

EAG 2016: Vybrané údaje o Slovensku

OECD zverejnila publikáciu Education at a Glance, v ktorej každoročne prezentuje medzinárodné porovnanie ukazovateľov týkajúcich sa vzdelávania. Najnovšie údaje potvrdzujú, že Slovensko dosahuje dlhodobo veľmi dobré výsledky v dostupnosti vyššieho sekundárneho vzdelávania a vyznačuje sa vysokým podielom odborného vzdelávania, ktoré je však málo prepojené s praxou. Na terciárnom stupni študuje takmer rovnaký podiel mladých ľudí ako je priemer v krajinách OECD, avšak takmer každý siedmy slovenský vysokoškolák študuje v zahraničí. Naďalej pretrváva vysoký vplyv dosiahnutého vzdelania rodičov na vzdelanie detí a zdroje investované do vzdelávania zostávajú nízke, čo sa prejavuje aj na relatívne nízkom ohodnotení pedagógov.

Úvod

OECD zverejnila pravidelnú publikáciu Education at a Glance (OECD 2016), v ktorej každoročne prezentuje medzinárodné porovnanie ukazovateľov týkajúcich sa vzdelávania. Ide o široký súbor rozličných indikátorov, ktoré sa zaoberajú výstupmi školského systému, ľudskými a finančnými zdrojmi investovanými do vzdelávania, participáciou a prístupom k vzdelávaniu, ako aj vzdelávacím prostredím a organizáciou škôl. Publikácia porovnáva 35 krajín OECD a 11 partnerských krajín. Údaje za Slovensko dodávajú pracovníci Centra vedecko-technických informácií SR³.

Výhodou týchto údajov je možnosť medzinárodného porovnania rozmanitých ukazovateľov na základe spoločnej metodiky OECD, Eurostatu a Unesca. Pri analýze a interpretácii jednotlivých údajov však treba brať do úvahy aj viaceré metodologické obmedzenia, ktoré obsahujú.

Cieľom komentára je stručne a prehľadne prezentovať vybrané údaje z publikácie, pričom sa zameriavame na základné údaje týkajúce sa prístupu k vzdelaniu, uplatnenia absolventov na trhu práce a financovaniu vzdelávania. Vybrali sme informácie, ktoré sú zaujímavé z hľadiska charakteristiky slovenského vzdelávacieho systému, aktuálneho diskurzu o vzdelávaní, či z hľadiska rezerv a nedostatkov nášho systému.

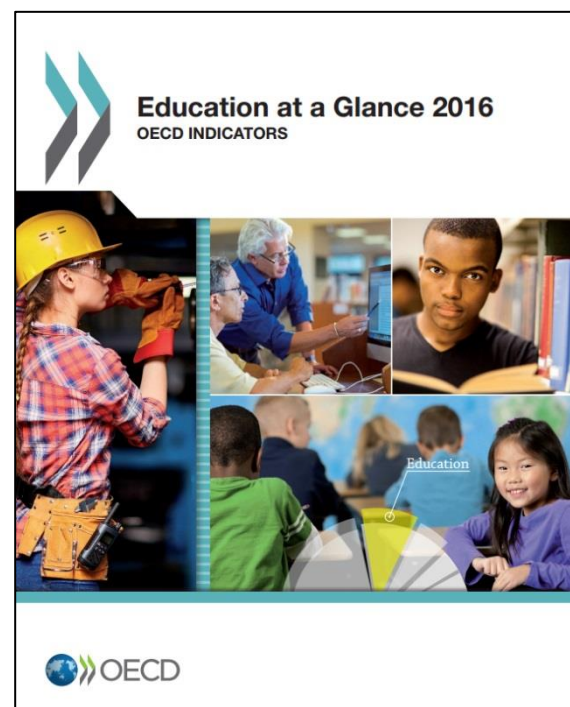
Prístup k vzdelaniu

Údaje o prístupe k vzdelaniu sa v krátkodobom horizonte väčšinou nemenia a potvrdzujú viaceré dlhodobo známe skutočnosti. Akokoľvek, údaje o dosiahnutom vzdelaní sa často používajú ako

náhradný ukazovateľ ľudského kapitálu a úrovni schopností jednotlivca. Inými slovami, vyjadrujú úroveň zručností spojených s daným stupňom vzdelania, ktoré sú k dispozícii v populácii, ako aj na trhu práce.

Slovensko dosahuje dlhodobo veľmi dobré výsledky v dostupnosti vyššieho sekundárneho vzdelávania (t. j. u nás úplné stredné vzdelanie).

Na Slovensku má až 70 % populácie vo veku 25 – 64 rokov dosiahnuté minimálne vyššie sekundárne vzdelanie, čo je druhý najvyšší podiel v krajinách OECD.

Podiel mladých ľudí, ktorí v súčasnosti ukončia strednú školu s maturitou, je však vyšší. V roku 2014 ukončilo vyššie sekundárne vzdelávanie na Slovensku 83 % mladých ľudí z príslušného populačného ročníka, čo je len mierne menej ako je priemer v krajinách OECD, kde to bolo 85 % mladých ľudí z populačného ročníka.

Slovensko sa vyznačuje vysokým podielom odborného vzdelávania, ktoré je však málo prepojené s praxou. V roku 2014 dosahoval podiel zapísaných študentov vo veku 15 – 19 rokov vo všeobecných vzdelávacích programoch 21 %, v odborných programoch 44 %. V OECD to bolo v priemere 35 % vo všeobecných vzdelávacích programoch a 25 % v odborných vzdelávacích programoch.

Z pohľadu trhu práce je dôležité vzdelávanie v pracovnom prostredí, kde žiaci získajú relevantné zručnosti pre trh práce a znižujú tak nesúlad v zručnostiach. V 20 krajinách OECD, ktoré poskytujú kombinované programy (t. j. sú realizované v školách a na pracovisku) a sú o nich k dispozícii údaje, v priemere tretina žiakov v odborných programoch na úrovni vyššieho sekundárneho vzdelávania študuje v takýchto kombinovaných programoch. Na Slovensku v takýchto programoch študuje len 6 % zo žiakov v odbornom vyššom sekundárnom vzdelávaní. Pre porovnanie, v Rakúsku a Veľkej Británii tento podiel presahuje 47 % a v Dánsku, Nemecku, Lotyšsku a vo Švajčiarsku presahuje 85 %.

Podiel populácie s terciárnym vzdelaním je na Slovensku stále nízky, ale momentálne u nás študuje na terciárnom stupni takmer rovnaký podiel mladých ľudí ako je priemer v krajinách OECD. Dostupnosť terciárneho vzdelávania ilustruje schopnosť danej krajiny poskytnúť budúcim pracovníkom pokročilé a špecifické odborné znalosti a zručnosti. Na Slovensku malo v roku 2015 terciárne vzdelanie 21 % populácie vo veku 25 – 64 rokov, zatiaľ čo v OECD to bolo až 35 % populácie. V posledných desaťročiach sa prístup k terciárnemu vzdelaniu v krajinách OECD výrazne rozšíril, vrátane nových typov inštitúcií, ktoré ponúkajú väčší výber a nové typy štúdií. Na Slovensku v súčasnosti ukončí terciárne vzdelávanie až 41 % mladých ľudí z príslušného populačného ročníka, čo je len mierne menej ako priemer krajín OECD, kde končí s terciárnym vzdelaním 45 % mladých ľudí⁴.

Pozrieť sa dá aj na jednotlivé typy terciárneho štúdií, kde už môžeme pozorovať medzi krajinami väčšie rozdiely. Napríklad na Slovensku v porovnaní s priemerom OECD dominujú najmä magisterské programy, naopak menej sú u nás rozšírené, resp. vôbec neexistujú krátke terciárne programy. Konkrétne, v krajinách OECD v priemere 38 %

mladých ľudí v daný rok ukončí terciárne štúdium s bakalárskym titulom, 18 % získa magisterský titul, 11 % vyštuduje krátke terciárne programy a zhruba 2 % ukončí doktorandský študijný program. Na Slovensku 40 % mladých ľudí v daný rok ukončí terciárne štúdium s bakalárskym titulom, 38 % získa magisterský titul, takmer 3 % ukončí doktorandský študijný program a len 1 % vyštuduje krátke terciárne programy (u nás ide o vyššie odborné vzdelanie).

Takmer každý siedmy slovenský vysokoškólak študuje v zahraničí. Štúdium v zahraničí vo všeobecnosti umožňuje študentom získať novú kultúrnu a osobnú skúsenosť, ako aj zlepšiť ich uplatniteľnosť na trhu práce. Zvýšenie globálneho dopytu po terciárnom vzdelávaní, zníženie dopravných a komunikačných nákladov a internacionalizácia pracovných trhov pre vysoko kvalifikovaných ľudí posilnili motiváciu študentov študovať v zahraničí ako súčasť ich terciárneho vzdelávania. V prípade Slovenska je výzvou tzv. únik mozgov, keďže krajiny, ktoré exportujú veľa svojich študentov, podstupujú riziko trvalej straty svojich talentovaných občanov.

V roku 2014 zo slovenských študentov na terciárnom stupni študovalo v zahraničí 14,2 % študentov. Vyšší podiel z krajín OECD má len Luxembursko (68 %), mierne menej má Island (13,7 %), vo všetkých ostatných krajinách OECD je tento podiel nižší ako 9 %. V rámci krajín OECD slovenskí študenti študujú najviac v Českej republike (77 %), ďalej v Maďarsku (5,4 %), v Nemecku (4,4 %), v Rakúsku (3,1 %) a vo Veľkej Británii (2,5 %).

Pre doplnenie, na Slovensku je napríklad na doktorandských študijných programoch najviac zahraničných študentov z Nemecka (33 % zo všetkých zahraničných doktorandov), nasleduje Česká republika (21 %), Poľsko (15 %), Rakúsko (4 %), Maďarsko a Rusko (obe približne 2 %).

Vzdelanie a trh práce

Vzdelávacie systémy čelia výzve ako reagovať na rýchlo meniace sa požiadavky trhu práce a potrebe zabezpečiť dostatok potrebných zručností. Jednotlivci s vysokou kvalifikáciou majú väčšiu šancu zamestnať sa, ale stále je dost' práce aj pre ľudí s nižším vzdelaním, aj keď ich vyhliadky na trhu práce sú už náročnejšie. Osoby s najnižším vzdelaním sú vystavené väčšiemu riziku nezamestnanosti a ich zárobky sú v priemere nižšie.

Vyššie sekundárne vzdelanie na Slovensku zvyšuje šancu pre nájdenie práce. Vo všeobecnosti platí, že s vyšším stupňom vzdelania klesá miera nezamestnanosti osôb s danou úrovňou vzdelania. Kým v priemere krajín OECD získanie vyššieho sekundárneho vzdelania znižuje mieru

nezamestnanosti o necelú polovicu, v prípade Slovenska je to až viac ako trojnásobne. V krajinách OECD bola priemerná miera nezamestnanosti osôb bez vyššieho sekundárneho vzdelania 12,4 % a osôb s vyšším sekundárnym vzdelaním 7,3 %. Na Slovensku bola miera nezamestnanosti osôb bez vyššieho sekundárneho vzdelania až 34,2 % a u osôb s vyšším sekundárnym vzdelaním bola 9,9 %. V prípade osôb s terciárnym vzdelaním je miera nezamestnanosti na Slovensku (5,6 %) takmer na úrovni OECD (4,9 %). Rozdiely v miere nezamestnanosti medzi terciárne vzdelanými ľuďmi a obyvateľmi bez vyššieho sekundárneho vzdelania sú na Slovensku najväčšie spomedzi krajín OECD.

Terciárne vzdelanie nielen zvyšuje šancu zamestnať sa, ale najmä vplýva na vyššiu mzdu.

Vo všetkých krajinách OECD, vrátane Slovenska je rozdiel medzi príjmami terciárne vzdelaných ľudí oproti osobám s vyšším sekundárnym vzdelaním vyšší ako rozdiel medzi príjmami osôb s vyšším sekundárnym vzdelaním a osôb bez vyššieho sekundárneho vzdelania. Akokoľvek, Slovensko patrí v rámci OECD medzi krajiny s nadpriemerným rozdielom (70 %) medzi príjmami osôb s terciárnym a vyšším sekundárnym vzdelaním (priemer OECD je 55 %). Výnimku tvoria osoby s bakalárskym vzdelaním, kde je tento rozdiel na Slovensku podstatne nižší (na Slovensku 27 %, OECD 48 %). Benefit osôb s vyšším sekundárnym vzdelaním vo vyššej mzde v porovnaní s nižšie vzdelanými osobami je na Slovensku 26 %, priemer OECD je 19 %.

Financovanie a platy pedagógov

Krajiny investujú do vzdelávania s cieľom prispieť k osobnému a sociálnemu rozvoju a zníženiu sociálnych nerovností, ako aj s cieľom podpory hospodárskeho rastu a zvýšenia produktivity. Výška výdavkov je podmienená najmä veľkosťou školskej populácie danej krajiny, mierami participácie, úrovňou plátov učiteľov a systémom organizácie a poskytovania výučby.

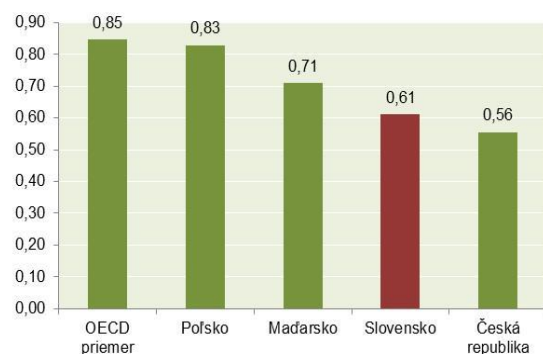
Výdavky na vzdelávanie sú financované najmä z verejných zdrojov. Prínosy zo vzdelania sú pre celú spoločnosť vysoké, preto je na Slovensku ako aj v krajinách OECD až 85 % výdavkov na vzdelávanie financovaných z verejných zdrojov. Tento podiel je ešte výraznejší v prípade primárneho a sekundárneho vzdelávania, ktoré je vo väčšine krajín povinné. Naopak, verejné výdavky na terciárne vzdelávanie tvoria na Slovensku 76 % celkových zdrojov a v krajinách OECD 70 % zdrojov. Zvyšok tvoria súkromné zdroje. Nižší podiel verejných zdrojov sa dá pripísať najmä prudkému nárastu dopytu po vysokoškolskom vzdelaní, ktorý jednotlivé krajiny nedokážu plne financovať.

V roku 2013 vynakladali krajiny OECD na primárne až terciárne vzdelávanie v priemere 5,2 % HDP, zatiaľ čo na Slovensku to bolo 3,8 % HDP⁵. Tento údaj zahŕňa verejné aj súkromné výdavky. Rozdiel medzi krajinami OECD a Slovenskom sa pritom za posledných 20 rokov nijako výrazne nezmenil. Keď sa pozrieme len na verejné výdavky na vzdelávanie, v roku 2013 boli v OECD v priemere vo výške 4,5 % HDP, na Slovensku 3,4 % HDP.

Druhou možnosťou ako porovnať verejné výdavky je vyjadriť ich z hľadiska objemu celkových verejných výdavkov. V roku 2013 vynaložilo Slovensko na vzdelávanie 8,7 % verejných zdrojov, zatiaľ čo v krajinách OECD to bolo 11,2 %. Rozdiel medzi Slovenskom a OECD je opäť dlhodobý.

Nižšie zdroje sa premietajú aj do nižšieho ohodnotenia pedagógov. Pedagogickí zamestnanci v slovenských školách na úrovni nižšieho sekundárneho vzdelávania zarábali v roku 2014 iba 61 % priemerného platu zamestnancov s podobnou kvalifikáciou, t. j. s vysokoškolským vzdelaním druhého stupňa. To predstavuje zvýšenie o 4 percentuálne body oproti roku 2013. Z krajín OECD s dostupnými údajmi je na tom horšie len Česká republika (56 %). Naopak, zaostávame za Maďarskom (71 %) a výrazne za Poľskom (83 %). Priemer krajín OECD s dostupnými dátami je na úrovni 85 %. Údaje o platoch učiteľov za roky 2010 – 2014 však zároveň ukazujú, že tabuľkové platy (základné platy bez príplatkov) pedagogických zamestnancov na úrovni nižšieho sekundárneho vzdelávania s 15-ročnou praxou rástli v tomto období na Slovensku najvýraznejšie hneď po Maďarsku.

Graf č. 1: Podiel priemerných plátov pedagogických zamestnancov nižšieho sekundárneho vzdelávania na platoch zamestnancov s VŠ vzdelaním (v %, 2014)

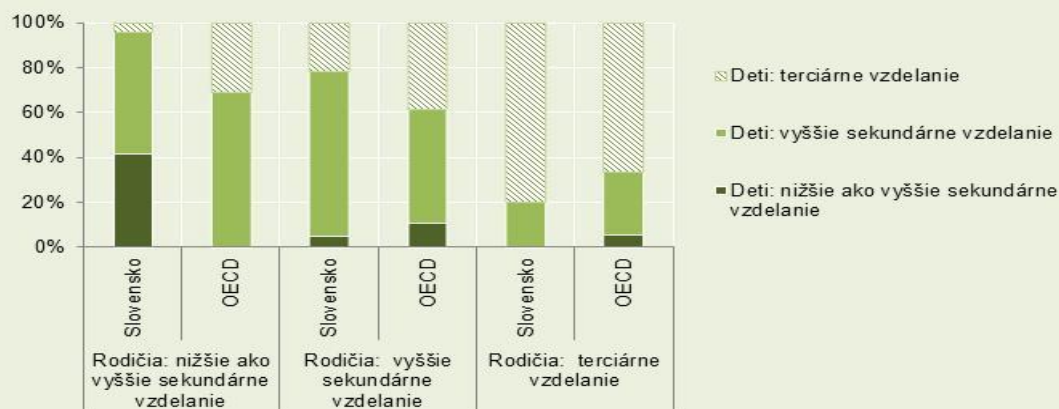
Zdroj: OECD 2016

Box č. 1: Medzigeneračná vzdelanostná mobilita

Na Slovensku naďalej pretrváva vysoký vplyv dosiahnutého vzdelania rodičov na vzdelanie detí. To má negatívny efekt najmä na deti, ktorých rodičia nedosiahli vyššie sekundárne vzdelanie. Až 42 % z týchto detí ukončilo svoje vzdelávanie na rovnakej úrovni ako ich rodičia. Pre porovnanie, v OECD reprodukuje najnižšie vzdelanie rodičov len 27 % detí⁶. To znamená, že vzostupná vzdelanostná mobilita je u tejto skupiny relatívne nízka. Kým na Slovensku 54 % detí z tejto skupiny ukončilo vyššie sekundárne vzdelávanie a len 4 % terciárne vzdelávanie, v OECD ukončilo vyššie sekundárne vzdelávanie v priemere 51 % a terciárne vzdelávanie až 23 % týchto detí.

Na druhej strane tiež platí, že pomerne nízke percento detí ukončí vzdelávanie na nižšom stupni ako ich rodičia. Napríklad len 5 % detí rodičov s dosiahnutým vzdelaním na úrovni vyššieho sekundárneho vzdelávania ukončilo vzdelávanie na nižšom stupni, resp. bez ukončenia rovnakého stupňa vzdelávania. Priemer OECD je v tomto prípade na úrovni 10 %. Pre vzorku zo Slovenska dokonca platí, že všetky deti rodičov s ukončeným terciárnym vzdelávaním ukončili minimálne vyššie sekundárne vzdelávanie. Na Slovensku sa teda neobjavilo pozorovanie, kedy by dieťa rodičov s terciárnym vzdelaním získalo len nižšie ako vyššie sekundárne vzdelanie, pričom priemer OECD pre tento parameter je 5 %. Stále však platí, že väčšina detí v oboch spomínaných kategóriách dosiahla vzdelanie na rovnakom stupni ako ich rodičia. V prípade rodičov s ukončeným vyšším sekundárnym vzdelaním je percento detí s rovnakým dosiahnutým stupňom vzdelania 74 % (priemer OECD 51 %) a v prípade rodičov s terciárnym vzdelaním 65 % (priemer OECD 67%).

Graf č. 2: Medzigeneračná mobilita z pohľadu dosiahnutého vzdelania - vzťah stupňa dosiahnutého vzdelania rodičov a ich detí

Zdroj: OECD 2016

Literatúra

OECD (2016), *Education at a Glance 2016: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2016-en>

Poznámky

¹ Odsek o zahraničných študentoch v doktorandských študijných programoch na strane 2 bol upravený dňa 15.12.2016. Pôvodný text nesprávne uvádzal, že sa jedná o podiel zastúpenia medzi všetkými zahraničnými vysokoškolskými študentmi na Slovensku.

² Materiál prezentuje názory autora, ktoré nemusia nevyhnutne odzrkadľovať oficiálne názory a politiky Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR. Cieľom komentárov IVP je podnecovať a zlepšovať odbornú a verejnú diskusiu na aktuálne témy v oblasti vzdelávania, vedy a výskumu. Práca neprešla jazykovou úpravou. Za mnohé cenné pripomienky a podklady ďakujeme Dávidovi Martinákovi, Michalovi Rehúšovi a Daniele Zápražnej.

³ OECD získava údaje primárne prostredníctvom nasledujúcich pracovných skupín. OECD Indicators of Education Systems (INES): Peter Brodniansky, Alžbeta Ferenčíková, Gabriela Slodičková, František Zajíček. Network on Labour Market, Economic and Social Outcomes of Learning (LSO): František Blanár, Gabriela Jakubová. Network for the Collection and Adjudication of System-level descriptive Information on Educational Structures, Policies and Practices (NESLI): Alžbeta Ferenčíková, Gabriela Slodičková.

⁴ Údaje sú očistené o medzinárodných študentov.

⁵ Ide o výdavky na vzdelávacie inštitúcie, t.j. školy a školské zariadenia vykazované podľa medzinárodnej metodiky UOE. Medzi výdavky na vzdelávacie inštitúcie sa rátajú aj výdavky na aparát a štátne inštitúcie zaoberajúce sa regionálnym školstvom (napr.

---

ministerstvo a jeho organizácie). Skratka UOE reprezentuje Unesco/OECD/Eurostat. Na Slovensku zodpovedá za vykazovanie údajov Centrum vedecko-technických informácií, ktorý patrí pod MŠVVŠ SR.

⁶ Vzhľadom na to, že národné dáta za Slovensko boli dostupné len pre skupinu domácich obyvateľov a neboli prítomné pozorovania pre zahraničných prisťahovalcov, porovnávali sme ich s priemerom OECD v rovnakej kategórii.